

Barbara Kołodziejska

MIEJSCE KULTURY LUDOWEJ W ŻYCIU WSPÓŁCZESNYM (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO)

Kultura ludowa wywołuje we współczesnym społeczeństwie określone oceny i postawy. Wielu jest jej entuzjastów, ale nie brakuje i osób niechętnych – przymiotniki *wiejski*, *wsiowy* mają wyraźne zabarwienie pejoratywne. Zdecydowana większość ma nastawienie obojętne, które na skutek zetknięcia się z kulturą ludową w sytuacjach zaaranżowanych (koncert, wystawa) zmienia się w uznanie, a niekiedy nawet w podziw.

Na zróżnicowane osądy kultury ludowej zwracał uwagę przed ponad półwiekiem Jan Stanisław Bystrzeński, pisząc: „Na pierwszy plan wysuwają się zatem sądy wartościowe, oparte na uczuciowym podłożu: sądy te wypadają najrozmaiciej, zależnie od światopoglądu, sfery socjalnej, kierunku społecznego. W atmosferze tej rodzą się zarówno entuzjastyczne dytyramby na cześć kultury ludowej, jak też i niemniej ogólnikowe oceny ujemne” (Bystrzeński 1947b, 7).

Wobec tak odmiennych ocen kultury ludowej rodzi się pytanie, czy społeczeństwu końca XX wieku potrzebna jest kultura ludowa, czy wartości tej kultury mogą funkcjonować w życiu współczesnym? Na te pytania będą się starała znaleźć odpowiedź.

Rozważania moje dotyczą terenu województwa lubuskiego; obszar ten, nazwany tak po ostatniej reformie administracyjnej, wyłonił się z poprzedniego terenu zwanego umownie Ziemią Lubuską, Środkowym Nadodrziem albo po prostu województwem zielonogórskim (w granicach z 1950 roku) lub województwem zielonogórskim i gorzowskim (po 1975 roku). Obszar ten zwano także Zielonogórskiem (Kołodziejska 1996, 6) dla podkreślenia jego odrębności i spójności, wytworzonej tu w okresie powojennym w obrębie jednostki administracyjnej, którą było województwo zielonogórskie. Powołanie województwa lubuskiego rozstrzygnie, być może, spory o nazwę tego terytorium, bowiem określenie *lubuskie* ma walor historyczny i symboliczny.

Obszar obecnego województwa lubuskiego jako część Ziemi Zachodnich został po drugiej wojnie światowej zasiedlony przez ludność polską pochodzącą z różnych regionów Polski przedwrześniowej i spoza jej granic. Byli

to osadnicy pochodzący z obecnego terytorium Polski, repatrianci z byłego ZSRR oraz reemigranci (Burszta 1967, 134). Zasiedleniem objęto tereny opuszczone przez ludność niemiecką, wysiedloną w myśl uzgodnień konferencji w Poczdamie wyartykułowanych w układzie z 2 sierpnia 1945 roku (*Polska Zachodnia ...* 1961, za: Kosiński 1967, przyp. 18).

Oprócz ludności napływowej mieszkała tu rodzima ludność polska – autochtoni. Ludność ta zachowała swoją polską kulturę i poczucie przynależności narodowej mimo represji germanizacyjnych ze strony Rzeszy Niemieckiej, na której terytorium żyła. Na omawianym obszarze ludność autochtoniczna stanowiła niewielką liczbę. Według statystyki demograficznej z 1950 roku w ówczesnym województwie zielonogórskim autochtoni stanowili 2,8%, a przybysze 97,2% ogółu mieszkańców (Kosiński 1960, 145).

Zróznicowane pochodzenie dzisiejszych mieszkańców województwa lubuskiego znalazło swój wyraz w zasobach kultury ludowej przetrwałych do chwili obecnej na tym terytorium. Zasiedlenie było nie tylko zjawiskiem demograficznym, ale i faktem kulturowym, gdyż przybysze przenieśli na ten teren swoją tradycyjną kulturę ludową. Przywieziono wytwory materialne stanowiące wyposażenie gospodarstw wiejskich i domów mieszkalnych, stroje i tkaniny. Rzemieślnicy i twórcy ludowi przenieśli w nowe środowisko swoje umiejętności twórcze i wytwórcze. Przybysze przeszczepili na nowe ziemie swoje zwyczaje i obrzędy, folklor.

Wartości kulturowe przeniesione w tak różnej postaci stanowiły swoisty bagaż kulturowy będący dziedzictwem wielu pokoleń. Bagaż ten stanowił element życia nowych mieszkańców tego terenu. Jest zauważalny również i dziś w zachowanych elementach kultury ludowej. Przetrwały również wartości kultury ludowej ludności rodzimej.

Czas dzielący pierwsze lata powojenne od dnia dzisiejszego to ponadpięćdziesięcioletni okres przemian politycznych, gospodarczych i kulturowych. Przemiany te zaważyły na stanie zachowania kultury ludowej.

Proces rozpadu tradycyjnej kultury ludowej w okresie powojennym był zjawiskiem ogólnopolskim. Jego przyczyn należy szukać w społecznej i gospodarczej przebudowie wsi polegającej – mówiąc ogólnie – na unowocześnieniu życia w wielu jego przejawach. Wynikało to z ówczesnej polityki państwa, dążącego do jednolitej standaryzacji miasta i wsi.

Na Ziemiach Zachodnich wycofanie się elementów tradycyjnej kultury ludowej z życia przebiegało w przyspieszonym tempie. Przyspieszenie to wynikało ze specyfiki etnograficznej i demograficznej tych ziem. Wartości kulturowe wniesione na ten teren, czy to kultury materialnej, czy społecznej, podlegały wzajemnemu wartościowaniu przez grupy ludności o odmiennym

rodowodzie regionalnym. Te wytwory kulturowe, które nie uzyskały akceptacji współmieszkańców wsi – musiały zaniknąć¹.

Najszybciej wychodziły z użycia wytwory materialne², dłużej natomiast zachowały się przejawy kultury społecznej. W miarę postępu gospodarczego dawne narzędzia pracy rolnika stawały się bezużyteczne. Tradycyjne stroje zaczęto coraz częściej zastępować standardowymi ubiorami miejskimi, dawne zaś chowano na pamiątkę. Pod wpływem dążenia do nowoczesności zmieniało się wnętrze domu mieszkalnego, w którym stawiano dotąd na wsi nieznanne meble.

Na stan zachowania kultury ludowej ważny wpływ miała zmiana stosunku mieszkańców wsi do własnej tradycji kulturowej, szczególnie ze strony młodszego pokolenia. Młodzi ludzie, którzy zdobyli wykształcenie znacznie przewyższające poziom rodziców lub dziadków, sposobem życia chcieli dorównać swym miejskim rówieśnikom. Wartości kultury ludowej uważane były za przejaw zacofania, którego zaczęto się wstydzić.

Powyższe sformułowania są daleko idącym uproszczeniem. Problem wycofywania się elementów tradycyjnej kultury ludowej z życia wsi jest bardzo złożony. Ramy tego artykułu nie pozwalają na szersze jego przedstawienie. Chodzi mi tylko o podkreślenie faktu, iż mimo wielu tendencji niesprzyjających zachowaniu kultury ludowej do dnia dzisiejszego pozostało wiele jej przejawów i znalazły swe miejsce w życiu współczesnym.

Kultura ludowa przetrwała w postaci przedmiotów materialnych. Są one przechowywane w zbiorach muzealnych i mają walor poznawczy, walor dokumentu historycznego i jako takie uczestniczą w kulturze współczesnej. Te relikty materialne doczekały się też nowej roli – są elementem dekoracyjnym domów mieszkalnych, na przykład kołowrotki, gliniane dzbany jako naczynia na kwiaty, drewniane koła jako zewnętrzna dekoracja budynku mieszkalnego. Przeniesienie obiektów materialnych ze środowiska wiejskiego do miejskiego przy jednoczesnej zmianie ich funkcji wprowadza je na trwałe w obręb życia współczesnego.

Kultura ludowa przetrwała i jest obecna w życiu współczesnym w formach żywych, będących wierną kontynuacją tradycji. Tymi postaciami są niektóre dziedziny twórczości ludowej i częściowo folklor. Jednak większość elementów kultury ludowej stanowią formy przetworzone, dostosowane do nowego środowiska, w którym funkcjonują. Za przejaw kultury ludowej znaj-

¹J. Burszta (1964, 8) stwierdził w czasie badań prowadzonych w Koszalińskim, że te przejawy kultury, które otrzymały negatywną ocenę, były ukrywane przed oczami innych i w końcu zanikły zupełnie.

²J. Burszta (1965, 53) wskazuje na całkowity rozpad elementów mających cechy wizualności i przez to wzbudzających w środowisku określone oceny i postawy.

dujący swe miejsce w życiu współczesnym można uznać też twórczość amatorską, dla której tradycja ludowa stała się twórczą inspiracją.

Precyzyjne wykreślenie granicy pomiędzy tym, co ludowe, a tym, co ludowe nie jest, stanowi problem trudny do rozwiązania. By trafnie go rozstrzygnąć, należałoby szczegółowo przeanalizować poszczególne wytwory twórczości ludowej w aspekcie ich treści i formy, na przestrzeni czasu, w odniesieniu do kultury ludowej województwa lubuskiego przynajmniej w ciągu minionego pięćdziesięciolecia. To zagadnienie pozostawiam jako temat oddzielnego opracowania. W niniejszym artykule pragnę tylko zwrócić uwagę na różnorodność zachowanych przejawów kultury ludowej pod względem ich pochodzenia regionalnego oraz odniesień do ludowej tradycji.

Oto kilka przykładów funkcjonowania kultury ludowej w życiu współczesnym.

W obieg współczesnej kultury weszła twórczość i wytwórczość ludowa. Znaczną aktywność przejawiają rzeźbiarze. Rzeźbiarstwo pojawiło się w latach pięćdziesiątych, ale jego rozwój przypada na drugą połowę lat siedemdziesiątych. W okresie tym działało czterdziestu rzeźbiarzy. Liczba ta w poszczególnych latach ulegała zmianom, jedni bowiem dopiero rozpoczynali swoją twórczość, gdy inni już ją zarzucali (Kołodziejska 1996, 73). Mimo okresów zapaści (wynikających między innymi z załamania się zbytu na rzeźby) ta dziedzina twórczości jest nadal żywa, a nawet się rozwija. Stratę najstarszych rzeźbiarzy rekompensują następni.

Z bogatej niegdyś wytwórczości rzemieślników ludowych – przybyszów z Wileńszczyzny, Tarnopolskiego, Lwowskiego, Bukowiny rumuńskiej, a także z Polski południowej i środkowej – do dnia dzisiejszego pozostało niewiele. Niektóre rzemiosła zanikły zupełnie, na przykład garncarstwo, łyżkarstwo, pewne techniki koszykarskie. W postaci znacznie zmienionej zachował się wyrób drewnianych naczyń. Wykonuje się talerze, szkatułki, flakony, cuikierniczki, świeczniki. Wyroby te mają charakter dekoracyjny. Są zdobione techniką wypalania, inkrustacji, malowania. Ornamenty w postaci linii falistych, łamanych, kropek i schematycznych kwiatków są rozmieszczone na powierzchni naczyń w postaci kół koncentrycznych. Wyrobem tych naczyń trudni się rzemieślnik, który umiejętność toczenia w drewnie przejął od swego ojca.

Nadal istnieje wyrób plecionek z wikliny. Koszykarstwo już od lat sześćdziesiątych było wytwórczością zawodową, nastawioną na szeroki zbyt. Z wikliny wykonuje się meble, kosze na bieliznę, drobne koszyczki na różne przedmioty, galanterię plecionkarską. Są to formy nowe, nieznanne w kulturze ludowej, wytwórczość ta ma jednak korzenie w ludowej tradycji ze względu na tworzywo i techniki wykonania.

Elementem ludowym, który istnieje we współczesnej kulturze, jest haft. Przetrwiał jako twórczość wiejskich hafciarek, które – podobnie jak dawniej – ozdabiają haftem części stroju: koszule, czepki, fartuszki. Jest więc haft wykonywany dla własnego środowiska, choć stroje, które się haftuje, mają nowe zastosowania: są sporządzane dla zespołów ludowych lub dla osób uczestniczących w imprezach prezentujących kulturę ludową (na przykład kiermaszach, pokazach, dożynkach). Drugi rodzaj współczesnych haftów to te, które wykonują również hafciarki ludowe, jednak nie na elementach strojów, lecz na wyrobach używanych współcześnie, jak bieżniki, serwetki (Kołodziejska 1998). Technika hafciarska pozostała ta sama, takie same stosuje się elementy zdobnicze. Haft ludowy znalazł więc nowe przeznaczenie i jest wykonywany dla środowiska zarówno wiejskiego, jak i miejskiego.

Wzory z haftu ludowego czerpie współcześnie hafciarstwo amatorskie. Hafciarki robotkarki wzory z haftu na strojach ludowych przenoszą na przedmioty użytkowe, na przykład obrusy, serwety, suknie, bluzki. Wykorzystuje się zazwyczaj poszczególne zdobiny i komponuje według własnego pomysłu w powiązaniu z kształtem wyrobu. Wzory z haftów ludowych istniały także w zupełnie innych dziedzinach wytwórczości; zdobinami ornamentowano wyroby z drewna – deseczki kuchenne, miniaturowe skrzynie-zabawki, łyżki. Próbowano także przenosić haft na pisanki, ale próba ta okazała się nieudana, ponieważ wzór haftowany nitką na tiulu nie dał się wykonać techniką szpilkową na skorupce jajka.

Wytwory rzemieślników i artystów ludowych służą już nie tylko własnemu środowisku, lecz całemu społeczeństwu. Zmieniła się dotychczasowa funkcja wyrobów z użytkowej na dekoracyjną. Pojawiły się nowe formy, nieznane dotąd w kulturze ludowej. Twórcy i wytwórcy pragnęli sprostać zapotrzebowaniu społecznemu wynikającemu z innych warunków i wymogów estetycznych.

Już u progu okresu powojennego T. Seweryn zauważył konieczność zaadaptowania sztuki ludowej do celów współczesnego życia, tak by nie traciła nic z uroku i oryginalnych wartości (Seweryn 1948). Potrzeby życia pokierowały procesem tej adaptacji, w wyniku której mamy obecnie określony zasób wytworów rzemieślników i artystów ludowych. Wytwory te proponuje się do kupienia na kiermaszach sztuki ludowej, w sklepach pamiątkarskich, na imprezach masowych o charakterze folklorystycznym. Cieszą się dużym powodzeniem, zwłaszcza rzeźby, obrazy, plastyka obrzędowa.

Pewne jest, że wytwory te mają określone grono odbiorców – miłośników kultury ludowej, świadomie poszukujących wytworów ludowych. Są i tacy, którzy nabywając takie przedmioty nie zastanawiają się nad tym, iż przez fakt kupna akceptują wytwór sztuki ludowej i wprowadzają go do ży-

cia w środowisku pozawioskowym. Dzieło sztuki ludowej urzeka ich swoim pięknem, harmonią, bogactwem barw i niepowtarzalnym wyrazem przeżycia artystycznego, zwłaszcza dzieło plastyki ludowej.

W kulturze współczesnej istnieją formy rozwinięte na podłożu kultury ludowej. Przedmioty te, wyrabiane przez twórców amatorów, zawierają walory sztuki ludowej. Twórcy ci, wykonując swoje prace z inspiracji tej sztuki – świadomie bądź nieświadomie – utrwalają we współczesnej kulturze wartości kultury ludowej. Przykładem takiej wytwórczości jest wycinanka artystyczna. Nie jest to powielanie wycinanki ludowej. Z wycinanki ludowej pozostała technika i niektóre motywy zdobnicze. Technika wykonania wycinanek amatorskich niekiedy przewyższa precyzją techniczną wycinankę ludową; twórcy, dążąc do doskonałości, wykonują coraz bardziej precyzyjne cięcia, co udaje się przy zastosowaniu odpowiednich narzędzi. Wycinanek tych nie można oczywiście oceniać tylko w kategorii „ulepszania” – są one przede wszystkim pracami, w których zamyka się talent plastyczny twórcy, twórca amator wprowadza bowiem własne pomysły artystyczne, wprowadzie nawiązujące do tradycyjnego zdobnictwa ludowego, jednakże przetworzone mocą jego talentu, a także zupełnie nowe.

Znaczące miejsce w życiu współczesnym zajmuje folklor. Jest to dziedzina twórczości ludowej, która jak żadna inna prezentuje się w obrębie kultury ogólnie dostępnej. Prezentacje folklorystyczne zajmują ważne miejsce w uroczystościach narodowych, na festynach, w różnych regionalnych imprezach okolicznościowych. Folklor stanowi oprawę i dopełnienie wydarzeń kulturalnych. Przy takiej okazji jest dostępny dla wszystkich uczestników i zakres jego oddziaływania jest bardzo szeroki. Jest więc to sposób na zapoznanie z folklorem i na zaszczepienie go w świadomości społecznej. Urok muzyki i tańca ludowego, barwność strojów, w których występują zespoły, mogą zachwycić każdego.

W województwie lubuskim mamy żywy folklor ludności pochodzenia miejscowego i ludności napływowej. Folklor miejscowy prezentuje Regionalny Zespół Pieśni i Tańca w Dąbrówce Wlkp. i Zespół Ludowy „Wesele Przyprostyńskie”. Folklor górali czadeckich prezentują Zespół Górali Czadeckich „Watra” w Brzeźnicy, Zespół Górali Czadeckich „Dolina Nowego Słońca” oraz Stowarzyszenie Zespołu Górali Czadeckich „Sołonec” (dwa ostatnie zespoły działają w Złotniku). Oprócz zespołów kultywujących swój tradycyjny folklor w województwie lubuskim działają liczne zespoły pieśni i tańca ludowego o statusie amatorskim. Również i te zespoły przyczyniają się do zapoznania z folklorem społeczeństwa lubuskiego.

Folklor spełnia obecnie funkcję kulturową i społeczną, jednak odmienną od tej, którą pełnił niegdyś w społeczności wiejskiej, przez nią i dla

niej tworzony. Jest to folklor widowiskowy, a nie element społecznego życia mieszkańców wsi, jak to było dawniej. Dziś został w znacznej mierze przetworzony, dostosowany do zaspokajania określonych potrzeb – dostarcza rozrywki, przeżyć estetycznych i pozwala zaspokoić patriotyzm lokalny. Zjawisko to J. Burszta nazwał folkloryzmem (Burszta 1970). Folkloryzm stał się szansą przetrwania i zaistnienia folkloru w życiu współczesnym. Folklor prezentowany przez zespoły pieśni i tańca poza granicami kraju rozstawił polską kulturę narodową.

We współczesnym życiu funkcjonują elementy tradycyjnych zwyczajów i obrzędów. Ta dziedzina kultury ludowej zachowała się znacznie dłużej niż przedmioty kultury materialnej, technicznej, o czym wyżej wspomniałam. Osadzone głęboko w świadomości, mogły być kultywowane niezależnie od wprowadzania nowoczesności, zwłaszcza obrzędy rodzinne i doroczne święta obchodzone w wąskim gronie rodzinnym (Jasiewicz 1973), mniej widoczne dla szerokiego ogółu mieszkańców wsi.

Obecnie obserwujemy zjawisko nawrotu do dawnych zwyczajów i obrzędów i to zarówno w środowisku wiejskim, jak i miejskim. Zwyczaj „topienia Marzanny”, „przepędzania zimy” i „powitania wiosny” stał się stałym repertuarem zabaw w pierwszym dniu wiosny. Uroczystości takie urządzają szkoły i instytucje upowszechniania kultury. Dzieci i młodzież szkolna chętnie biorą udział w takich imprezach; są one formą zabawy połączonej z dawnymi zwyczajami.

Renesans przeżywają „sobótki”. Są one pomyślane jako zabawa przy ognisku, rzucanie wianków na wodę, szukanie tajemniczego kwiatu paproci. Jest to przypomnienie dawnego zwyczaju z okresu, gdy jeszcze kultura polska nie podzieliła się na odrębne nurty (Burszta 1974). Zabawom sobótkowym towarzyszą występy zespołów pieśni i tańca ludowego.

Podobnym zainteresowaniem cieszą się wróżby uprawiane na św. Andrzeja. Najczęściej odbywają się w czasie zabawy tanecznej urządzonej w ostatnią sobotę przed adwentem albo w sam dzień św. Andrzeja i dotyczą głównie spraw matrymonialnych.

Wróżby te mają prastary rodowód. Podstawą ich jest, aby odpowiedź dotycząca przyszłości padła niezależnie od rozumowania i świadomej woli człowieka. Dlatego odpowiedź musi dać świat pozaludzki: martwe przedmioty, rośliny lub zwierzęta (Moszyński 1967, 365). Rekwizytami wróżb andrzejkowych są przedmioty określające przyszły stan, zawód, ważne wydarzenia w życiu. Wizję przyszłości odkrywają odlane z wosku lub ołowiu figury.

Andrzejkowe wróżby to pozostałość dawnych praktyk magicznych odbywanych przez współczesnego człowieka. Dziś sprawując takie wróżby nie

przywiązuje się wagi do ich rezultatu; jest to tylko rodzaj zabawy – wynika on jednak, jak się zdaje, z wielowiekowych powiązań kulturowych, od których trudno się odgrodzić.

Zwyczaj obchodzenia święta plonów i przygotowywania wieńców żniwnych trwa nieprzerwanie od pierwszych lat powojennych. W tym czasie dożynki miały charakter uroczystości wiejskiej urządzonej przez jedną wieś lub przez wszystkie sołectkie wsie należące do danego województwa. Były one wydarzeniem, na które czekano cały rok (Przybyła 1985). Z biegiem lat dożynki w Polsce zaczęły przekształcać się w uroczystości o szerszym zasięgu – powiatowe, wojewódzkie, aby stać się świętem ogólnopolskim. To przekształcenie w uroczystość państwową nastąpiło w latach siedemdziesiątych.

Dożynki ogólnopolskie obchodzono w różnych miastach, co roku w innym, a wieńce na te dożynki przywożono z całej Polski. Odmienne sposoby ich wykonania wskazywały na różnorodność regionów kultury ludowej.

Ogólnopolskie dożynki z lat siedemdziesiątych były uroczystością o bogatym programie, bardzo rozbudowaną. Punktem kulminacyjnym był pochód z wieńcami i obdarzanie chlebem i solą przedstawicieli władz państwowych i partyjnych; gospodarzami dożynek mianowani byli przodujący rolnicy, w dowód uznania i szacunku dla ich pracy. Tak urządzone dożynki zawierały elementy rodem z ludowej tradycji oraz program widowiskowy z udziałem zespołów folklorystycznych.

Dożynki były i są przykładem włączenia ludowej tradycji do kultury ogólnonarodowej. Uroczystości transmitowane przez środki masowej komunikacji docierały do szerokiego grona odbiorców.

Jak wyżej wspomniałam, dożynki obchodzone są nadal. W województwie lubuskim urządza się dożynki wojewódzkie, powiatowe, gminne. Do elementów tradycyjnych dołączono nowe: konkurs na najładniejszy wieńiec dożynkowy, prezentacje i odznaczenie przodujących rolników, zasłużonych dla wsi, pokazy narzędzi rolniczych, kiermasze, występy zespołów folklorystycznych. Uroczystości dożynkowe, którym towarzyszy wspólna zabawa, przyciągają znaczną liczbę mieszkańców miasta i wsi.

Dożynki są przykładem, jak dawne święto (rozbudowane dodatkowymi elementami) weszło do obiegu współczesnej kultury i chyba pozostanie w niej na zawsze.

Uczestnicząc w wielu takich uroczystościach, nie spotkałam osób nastawionych do nich krytycznie, uznających je za niepotrzebne. Można sądzić, iż jest to akceptacja obecności kultury ludowej w życiu współczesnym.

Elementy ludowej tradycji zawierają najważniejsze święta roku, a mianowicie Boże Narodzenie i Wielkanoc. Funkcjonują przede wszystkim jako święta kościelne i państwowe, są to bowiem dni wolne od pracy. Z racji ich kościelnego charakteru dominują w nich treści religijne, istnieją jednak w obchodach tych świąt również elementy kulturowe o rodowodzie przedchrześcijańskim (Bystroń 1947a).

Na terenie województwa lubuskiego w zwyczajach świątecznych dostrzec można, podobnie jak w innych dziedzinach kultury ludowej, różnorodność elementów wynikającą z ich rodzimego pochodzenia, są to bowiem zwyczaje przeniesione przez ludność napływową z różnych regionów. Różnice były widoczne na przykład w sposobie przygotowania wieczerzy wigilijnej, w liczbie i rodzaju potraw spożywanych podczas tej wieczerzy. Zwyczaje te były kultywowane w rodzinach w początkowym okresie po osiedleniu, stopniowo jednak, w miarę wzrastania młodego pokolenia i zawierania małżeństw mieszanych, następował przepływ niektórych składników świąt i akceptacja ich przez przedstawicieli innych grup osadniczych, na przykład wigilię rodzinną, gdy rodzice pochodzili z Wielkopolski, a synowa „zza Bugu”, urządzano według tradycji mieszanej – kresów wschodnich i Wielkopolski.

Zwyczaje związane z Bożym Narodzeniem kultywowane są w mieście i na wsi. Jednocześnie można zauważyć, że Boże Narodzenie przybiera obecnie bardzo dekoracyjną postać. Święta nabierają charakteru konsumpcyjnego i rozrywkowego. Przypomnienie i kultywowanie dawnych zwyczajów pozwoli, być może, zachować ich tradycyjny wyraz.

Elementami zwyczajów związanych ze świętami wielkanocnymi są pisanki, palmy i pieczywo obrzędowe. Szczególnie zadomowiła się tu pisanka. Na teren województwa lubuskiego przybyło wiele pisankarek z różnych części Polski i spoza jej obecnych granic – z Nowosądeckiego, Lubelskiego, Kieleckiego, Radomskiego, Krakowskiego oraz z Wileńszczyzny i Lwowskiego, a ponadto z Bukowiny Rumuńskiej (Kołodziejka 1976).

Pisankarstwo jest dziedziną twórczości ludowej uprawianą na omawianym terenie przez cały okres powojenny. W okresie tym pisanka zmieniła częściowo swoją funkcję. Wprawdzie nadal jest rekwizytem obrzędowym, ale jest także i rodzajem pamiątki kupowanej poza terminem świątecznym. Ta nowa funkcja zrodziła się w latach siedemdziesiątych, kiedy to wiele wytworów sztuki ludowej zaczęło zatracać swą dotychczasową funkcję, o czym była mowa wyżej.

W ostatnim dziesięcioleciu pisanka jako element świąt cieszy się wielkim powodzeniem. Dzięki pokazom organizowanym dla dzieci w muzeum, w szkołach i na wystawach coraz więcej osób nabiera umiejętności wykony-

wania pisanek. Wprawdzie sposób ich wykonania niekiedy znacznie odbiega od tradycyjnych technik, jednak niezaprzeczalny jest fakt, iż nabiera ona znaczenia w obrzędowości wielkanocnej. Organizowane przez instytucje kultury konkursy na pisanki też przyczyniają się do wzrostu ich popularności. W województwie lubuskim pisanka ma także sens integracyjny: akceptowane są wszystkie pisanki bez względu na rodowód regionalny pisankarki. Pisanka utrwaliła swoją pozycję w społeczeństwie lubuskim, i to zarówno na wsi, jak i w mieście.

Podobnym powodem cieszą się palmy wielkanocne. W województwie lubuskim palmy wykonuje się według różnych tradycji. Szczególnie popularna stała się palma wileńska, która na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych przestała być tylko rekwizytem obrzędowym i ze względu na swe bogactwo kolorystyczne i kompozycyjne stała się bukietem dekoracyjnym. Palmy wileńskie kupowano więc przez cały rok, a nie wyłącznie w okresie świątecznym. Obecnie zabrakło już najstarszych wilnianek, które potrafiły wykonać palmę. Umiejętność tę kontynuuje się w rodzinach; palmy zbliżone do wileńskich próbują też wykonywać inne osoby, niezwiązane pochodzeniem z Wileńszczyzną. Palma wielkanocna wiąże tradycję chrześcijańską z ludową i jako taka ma swoje trwałe miejsce we współczesnym życiu.

Charakterystycznym składnikiem obrzędowości wielkanocnej jest ciasto obrzędowe zwane „paska”. Jest to wypiek góralek z Czadeckiego. Zwyczaj pieczenia „paski” jest w ich kulturze żywy, nadal pielęgnowany, ponieważ został przekazany następnemu pokoleniu. Wypiek ten zachwylił także mieszkańców omawianego terenu pochodzących z innych stron. „Paski” sprzedawane na kiermaszach w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych znajdowały licznych nabywców.

Fakty przytoczone powyżej świadczą o tym, że treści kultury ludowej znalazły swoje miejsce w życiu współczesnym. Kultura ludowa zatem istnieje, ale ma inny wymiar. Procesy zachodzące współcześnie przesunęły kulturę ludową w obręb kultury masowej (Bukraba 1990, 6). Kultura ludowa została dostosowana do zapotrzebowania społecznego, które wyznacza jej konkretne miejsce; spełnia funkcję ludyczną – dostarcza rozrywki, pozwala zagospodarować wolny czas. Kulturowanie przejawów kultury społecznej, zwyczajów i obrzędów, przywołuje polską tradycję. Dzięki istnieniu treści kultury ludowej we współczesności dokonuje się nieustający dialog dawności z terażniejszością.

[...] człowiek współczesny, choć może nie uświadamia sobie tego, w pełni zanurzony jest w przeszłości. Siłą tradycji są natomiast nie tylko jej obiektywne wartości, jej zadziwiająca czasem funkcjonalność [...] Siłą tradycji są w rzeczy-

wistości ludzie, których dynamiczny stosunek do przeszłości powoduje, iż tradycja poddawana jest ciągłej weryfikacji, co pobudza ją do życia; jest opisywana, pielęgnowana, jest [...] zarówno częścią trwania, jak i mechanizmem przemian (Kantor 1996, 15–16).

Uzasadnienia obecności treści kultury ludowej w życiu współczesnym dostarczają także przemiany polityczne dokonujące się w Europie. W obliczu łączenia państw w struktury europejskie pielęgnowanie tradycji ludowej pozwoli na zachowanie tożsamości narodowej, na uniknięcie kulturowej unifikacji.

Literatura

- BUKRABA I. (1990), *Kultura ludowa na co dzień*, Warszawa.
- BURSZTA J. (1964), *O badaniach przeobrażeń kultury wsi na Ziemiach Zachodnich*, [w:] *Stare i nowe wsi koszalińskiej*, Poznań.
- (1965), *Etnografia a współczesność. Nieco refleksji metodologicznych w związku z badaniami na Ziemiach Zachodnich*, „Etnografia Polska” t. IX.
- (1967), *Kategorie ludności i ich typ kulturowy*, [w:] *Przemiany społeczne na Ziemiach Zachodnich*, Poznań.
- (1970), *Folklorizm w Polsce*, [w:] *Folklor w życiu współczesnym*, Poznań.
- (1974), *Kultura ludowa – kultura narodowa*, Warszawa.
- BYSTRONŃ J. S. (1947a), *Etnografia Polski*, Poznań.
- (1947b), *Kultura ludowa*, Poznań.
- JASIEWICZ Z. (1973), *Przemiana kulturowa na Ziemiach Zachodnich i Północnych a ogólnopolskie procesy przeobrażeń*, [w:] *Zmiany kultury chłopskiej. Problematyka i metody prac etnograficznych*, Wrocław.
- KANTOR R. (1996), *Istota i siła tradycji*, [w:] *Bogaci tradycją. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej*, Kielce.
- KOŁODZIEJSKA B. (1976), *Pisankarstwo ludowe na Ziemi Lubuskiej*, „Zielonogórskie Zeszyty Muzealne” t. VI.
- (1996), *Przemiany kultury ludowej w Zielonogórskim*, Zielona Góra.
- (1998), *Przemiany współczesnej twórczości ludowej na Ziemiach Zachodnich (na przykładzie Zielonogórskiego)*, [w:] *Problemy folkloru na Pomorzu Zachodnim, Kamień Pomorski*.
- KOSIŃSKI L. (1960), *Pochodzenie ludności Ziemi Zachodnich*, [w:] *Problemy rozwoju gospodarczego i demograficznego Ziemi Zachodnich w latach 1945–1950*, Poznań.

- (1967), *Przeobrażenia demograficzne na Ziemiach Zachodnich*, [w:] *Przemiany społeczne na Ziemiach Zachodnich*, Poznań.
- MOSZYŃSKI K. (1967), *Kultura ludowa Słowian*, t. II, *Kultura duchowa*, cz. 2, Warszawa.
- POLSKA Zachodnia i Północna (1961), Warszawa.
- PRZYBYŁA J. (1985), *Odzyskaliśmy to, co najcenniejsze – ziemię naszych ojców*, [w:] *Wieś Zielonogórska w 40 leciu PRL*, „Z tą ziemią związaliśmy się na zawsze”, Zielona Góra.
- SEWERYN T. (1948), *Rozdroża sztuki ludowej*, Warszawa.

Barbara Kołodziejska

ZUR POSITION DER VOLKSKULTUR IM GEGENWÄRTIGEN LEBEN AM BEISPIEL DER WOJEWODSCHAFT LUBUSKIE (LEBUS)

Zusammenfassung

Der Artikel zeigt, unter welchen Umständen und historischen Bedingtheiten die Volkskultur in der Wojewodschaft Lubuskie früher bestand und jetzt besteht. Es gibt die Kultur der einheimischen Bevölkerung und die Kulturen der Einwanderer d.h. der Ansiedler und Rückwanderer, die nach dem Zweiten Weltkrieg gekommen sind.

Aus der einst reichen Volkskultur sind viele Elemente bis zum heutigen Tage erhaltengeblieben. Der Artikel versucht, die Antwort auf die Frage zu geben, ob die erhaltenen Erscheinungen der Volkskultur ihren Platz in dem heutigen Leben gefunden haben. Zu diesem Zweck stellt die Autorin die ausgewählten Gebiete der Volkskultur dar, um deren Lebendigkeit und Bedeutung im Umlauf der gegenwärtigen Kultur aufzuzeigen.

Der Artikel schließt mit einer Schlußfolgerung, daß die Volkskultur für die Erhaltung der nationalen Identität von großer Bedeutung bleibt.